

ORD. PROF. DR. M. FUAD KÖPRÜLÜ

4 Aralık, 1890 — 28 Haziran, 1966

Nekroloji

MEMLEKETİMİZİN ACI KAYBI Prof. Dr. FUAD KÖPRÜLÜ

F. A. TANSEL

Türkiye'mizin ilim ve tefekkür hayatında mübeşşir ve rehber, eski Dışişleri Bakanı Prof. Dr. Fuad Köprülü'yu, 28 Haziran, 1966'danberi ebediyen kaybettik. Böyle acı bir vesileyle, Türk Tarih Kurumu'nun değerli üyesi bu mümtaz tarih âlimimizin hayatı, şahsiyeti ve eserleri hakkında bilgi veriyoruz.

Prof. Mehmed Fuad Köprülü, sâbık Dîvân-ı Hümâyûn Beylikçisi Köprülüzâde Afif Bey'in oğlu, eski Bükreş sefiri Ahmed Ziya Bey'in ortanca oğlu, Beyoğlu İkinci Cezâ Başkâtıblığı'ndan emekli İsmâil Fâ'iz Bey'in oğludur. Annesi, İslimiye eşrâfından ve ulemâdan Ârif Hikmet Efendi'nin kızı Hatice Hanım'dır.

Prof. Fuad Köprülü, 4 Aralık, 1890 (21 Rebî'ü'l-âhir, 1308/22 Teşrinisânî, 1306)'da, İstanbul'da, Sultan Mahmud türbesinin karşısındaki konakta doğdu. Silsilesi, aslen Arnavud'dur. Ceddi, xvii. asrın ortasında Sultan Mehmed iv.'e Sadr-i a'zamlık eden Köprülü Mehmed Paşa'dır ve bu âilenin ilk beşi, bu yüksek devlet mevkı'ini muhâfaza etmiş, zayıflayan Osmanlı İmparatorluğu'nu, muvakkaten, yıkılmaktan kurtarmış, canlandırmıştır; işte, Köprülü âilesinin bu yeni torununa, ceddinin nâmını yaşatmak için Mehmed Fuad adı verildi.

Fuad Köprülü, Ayasofya Merkez Rüşdîyesi'ni pekiyi derece ile bitirdikten sonra, 1907-1910 yılları arasında Mekteb-i Hukûk'a devam etmiş, husûsî olarak Fıransızca öğrenmiştir. Hukûk tahsilini niçin tamamlamadığını kendisinden dinleyelim: "Yine, ilme olan aşkımdan, yüksek bir mektep bitirmedim. Anlatayım, İ'dâdîye'den sonra, Hukuk'ta üç sene okudum. İmtihanlarımda gâyet muvaffak oldum; lâkin, Hukuk'ta, büyük bir hayâl kırıklığı ile karşılaştım. Tedrisât, son derecede fenâ idi. Benim, talebesi bulunduğum 1907 Dârü'l-Fünûnu bir âlemdi. İslâm hukûkunu okutan hocalardan istifâde etmediğimi söyleyemem. Ancak, yeni Avrupa ilimlerini okutanlar lisan bilmezlerdi. Ellerine geçmiş yalan yanlış tercemelerden, emînim kendileri de birşey anlamayarak, ders verirdlerdi ki, ben bu eserleri,

elimde bulunan asıllarından okumağı tercih ederdim. Fıransızca'yı, hocalarımdan daha iyi biliyordum; hattâ bâzı dersleri, bâzı bahisleri, onlardan daha çok önce ve daha iyi öğrenmişim. Hukuk'ta fazla kalmak, zaman kaybetmekten başka birşey değildi. Bir diploma için de bunu göze alamıyordum. Kendi başıma kendimi daha iyi yetiştireceğimi anlamışım. Sonra, benim ihtisâsını yapmak istediğim ilim sâhasının mektebi yoktu ki, ben oradan me'zûn olabileyim. . O zamanki mektepler, ilmî müessesât çok geri idi. Bunun için, kendi kendimi yetiştirmeye karar verdim. Yoksa, niyetim mektep bitirmek olsaydı, buna, hem de fevkal'âde tarafından, muvaffak olacağıma şüphe yoktu; fakat, tek başıma kendimi yetiştirmek için işe başladığım zaman büyük müşküller karşısında kaldım¹."

Küçük yaşlardanberi araştırmacı zihniyetle, sürekli olarak, bil-hassa edebiyat, tarih, sosyoloji ve tenkîd sâhasında eserler okuyan Fuad Köprülü, onüç-ondört yaşında iken şiir yazmağa başlamıştı; 1908'de neşriyât hayatına atıldı. Hukuk tahsil ettiği sırada, 1908-1910 yılları arasında *Mehâsin* ve *Servet-i Fünûn* mecmualarında, *Tanin* gazetesinde şiirleri, edebiyat, san'at mes'eleleri, sosyoloji, tenkîd sâhasında birçok makâleleri, *Hayat-ı Fikriye* adlı te'lif, Dr. Gustave Le Bon'dan dilimize çevirdiği *Rûh-i Siyâset ve Müdâfa'a-i İctimâ'îye*, Henri Becque'den terceme ettiği *Paris Kadını* adlı üç perdelik komedisi de kitap hâlinde basılmıştı.

Fuad Köprülü yirmi yaşında idi ve kendi çalışmasıyla sâhasını bulmuştu; 1910 -13 yılları arasında Mercan ve Kabataş liselerinde vekâleten edebiyat, İstanbul Lisesi'nde Türkçe ve edebiyat, Galatasaray Lisesi'nde edebiyat hocalıklarında bulundu. Bu arada, memleketimizde milliyet, türkçülük fikirlerini araştırmalara dayanarak yayma gâyesiyle 1908 Aralık ayında teşekkül eden Türk Derneği'nin, 1911 Ağustos'unda kurulan Türk Yurdu Cemiyeti ile, bunun devâmı olarak 1912 Mart'ında çalışmalarına başlayan Türkocağı'nın âzâları arasında Fuad Köprülü de vardır ve sonucu teşekkülde, hars hey'etine dâhil bulunuyordu².

20 Aralık, 1913 (7 Aralık, 1329)'de -Hâlid Ziya Uşaklıgil'in isti'fâsiyle boşalan - İstanbul Dârü'l-Fünûnu Türk Edebiyatı Tarihi

¹ Hikmet Feridun Es, *Sorbon Üniversitesi'ne Türk Bayrağını Çektiren Adam, Yedigün* mec., 5 Aralık, 1939. — Kandemir, *Prof. Fuad Köprülü Diyor ki, Son Saat* gazetesi, 4 Şubat, 1951.

² *Türk Yılı*, toplanan: Yusuf Akçura, İst., Yeni Matbaa, 1928, s. 436. v.d.

müdürlüğüne ta'yin edilen Fuad Köprülü, hem kendi ilmî çalışmaları için elverişli, hem yetiştireceği genç nesillere yol gösterme hususunda daha verimli bir vazifeye getirilmişti. Hocalık, üniversite hocalığı, Prof. Fuad Köprülü'nün en sevdiği bir meslekti; bu sevginin tabî'î neticesi olarak, "En çok hoşlandığım şey, talebelerimden birinin iyi bir eser yazmasıdır ki, bu bana sonsuz bir saâdet verir; hamdolsun, ara-sıra da olsa, bu saâdete ermek nasîb oluyor.. Dünyaya yenden gelsem, yaşamağa yeni baştan başlasam, aynı yolda yürümekte bir lâhza tereddüd etmezdim"³ diyordu. Üniversite hocalığına başladığı 1913'de, Fransız ilmî metodlarından, şahsî araştırma ve tecrübelerinden faydalanarak *Türk Edebiyatı Tarihi'nde Usûl* adlı mühim makâlesini neşretti; böylece, metodlu, ciddî çalışmaları için sağlam temeli atmış oluyordu. Otuz yıl, yol gösterdiği, asistanları ve talebeleriyle, şahsiyetinin ve bilgisinin yarattığı ilmî hava içinde mükemmel bir üniversite hocası olarak çalışmıştır.

Fuad Köprülü'nün sâhası esas bakımından Türk Edebiyatı Tarihi idi ve o, bu husustaki çalışmaları ilerledikçe, Türk tarihinin başka şubeleri üzerinde de tedkiklerde bulunmuştur. İşte bu sebeple, üniversite hocalığı yalnız Türk Edebiyatı Tarihi Kürsüsü'ne inhisar etmez: 1924'de İlahiyât Fakültesi'nde Türk Din Tarihi, 1923-29 arasında ve 1935'den sonra bir müddet İstanbul'da Mülkiye Mektebi'nde ve Ankara'da bunun devâmı olan Siyasal Bilgiler Okulu'nda Siyâsî Tarih, Türk Müesseseler Tarihi, Türkiye Tarihi, Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nde Ortazaman Türk Tarihi kürsülerinde ders vermiş, 1926-29 arasında Güzel San'atlar Akademisi (o zamanki adıyla Sanâyi'-i Nefîse Mektebi)'nde Medeniyet Tarihi hocalığında bulunmuştur. 1923'de İstanbul Dârü'l-Fünûnu Edebiyat Fakültesi Reisliği'ne, 1934'de dekanlığa seçilen Prof. Fuad Köprülü, bir ara Maârif Vekâleti'nde de vazife almıştır; 1923'de Maârif Vekâleti Te'lif ve Terceme Hey'eti Reisliği'ne ta'yin edilmişse de bunu kabûl etmemiş, fakat 1924'de, bu vekâletin Müsteşar'ı olarak sekiz ay verimli çalışmalarda bulunduktan sonra isti'fâ etmiştir.

Prof. Fuad Köprülü yalnız iyi bir hoca değil, aynı zamanda iyi bir teşkilâtçı idi; bu işe, henüz onsekiz yaşında iken, 1908'de Türk Derneği âzâlığıyla başlamış, 1910'da liselerin edebiyat programları

³ Kandemir, *ayn. mülâkat.*

ilk def'a onun tarafından tanzim edilmiş⁴, 1911-12'de teşekkül eden Türk Yurdu Cemiyeti'nin ve Türkocağı'nın çalışkan bir üyesi olmuştu. Memleketimizde ciddî usûl ve ihtisas üzerine kurulmuş ilmî bir cereyan vücûde getirmek maksadı ile 1914'de teessüs eden Türk Bilgi Derneği'nin Türkîyât Şu'besi'nin azâ ve umûmî kâtibi idi⁵. 1915'de, Alî Emîrî Efendi'nin reisliğinde teşekkül eden Âsâr-i İslâmîye ve Millîye Tedkik Encümeni'nin umûmî kâtibi olarak yine Prof. Fuad Köprülü'yü görürüz⁶. Cumhuriyet'in i'lanından sonra, bilhassa Maârif sâhasındaki işlerin düzenlenmesi için bir İlmî Hey'et teşkil edilmişti; bu hey'ete seçilenler arasında Ziya Gökalp, Ağaoğlu Ahmed v.b. âzâlar arasında Prof. Fuad Köprülü de vardı ve çalışmaları 1923-24'de devam etmiştir⁷. 1924'de, kendi hazırladığı programını ciddî sûrette tatbik ettiği ve müdürü bulunduğu Türkîyât Enstitüsü'nü kurdu. 1927'de Tarih Encümeni Reisliği'ne seçilmiştir.

Prof. Fuad Köprülü, yukarıda bahsettiğimiz ilmî teşekküllerin organı olan, veyâ kendi müdürlüğü altında neşredilen mecmualardaki ciddî neşriyatıyla kendisini tanıtmıştır: Müdürü bulunduğu mecmualar, ilk cildi 1915'de çıkan *Millî Tettebbu'lar Mecmuası*, Türkîyât Enstitüsü'nün organı olarak 1925'denberi neşrine devam edilen *Türkîyât Mecmuası*, 1931-39 arasında iki cilt hâlinde basılan *Türk Hukuk ve İktisad Tarihi Mecmuası*, Celâl Sâhir'in vefâtı üzerine müdürlüğüne getirildiği ve 1936 Eylül'ünden 1941 Ağustos'una kadarki sayılarına ilmî bir hüviyyet kazandırdığı *Ülkü* mecmuası, 1941-42 yılına âit bir cildi basılan (Ankara, 1944) *Türk Hukuk Tarihi Dergisi*, yalnız kendisinin değil, çevresine topladığı şahsiyetlerin de muhtelif sâhalardaki ciddî çalışmalarını içine alır. 1936'da *Türk Halk Edebiyatı Ansiklopedisi*'ni tek başına çıkarmıştır. Fuad Köprülü'ye gerek bunlarda, gerek *Servet-i Fünûn*, *Türk Yurdu*, *Yeni Mecmua* v.b. mecmualarda ve günlük gazetelerdeki yazıları az zamanda şöhret kazandırdı; Batı âlimlerinin dikkatini çeken, bilhassa, 1913'de *Bilgi Mecmuası*'nın ilk sayısında çıkan *Türk Edebiyatı Tarihi'nde Usûl*, 1915'de *Millî Tettebbu'lar*

⁴ Prof. Fuad Köprülü, *Orta Tedrisat'ta Edebiyat Programı Mes'elesi*, *Hayat* mec., c. II., nu. 37, 11 Ağustos, 1927.

⁵ *Türk Bilgi Derneği*, *Bilgi Mecmuası*, c. I., yıl - I, nu. 6, Nisan, 1330/1914, s. 646. v.d., s. 658.

⁶ *Türk Yurdu* mec., c. VIII., 2 Nisan, 1331/15 Nisan, 1915, s. 3.

⁷ Osman Ergin, *Türkiye Maârif Tarihi*, c.v., 1943, s. 162 v.d.— *Hâkimîyyet-i Millîye* gazetesi, nu. 867, 17 Temmuz, 1923.

Mecmuası'nın birinci ve ikinci cildindeki *Türk Edebiyatı'nda Âşık Tarzı'nın Menşe' ve Tekâmülü Hakkında Bir Tecrübe* ile, *Türk Edebiyatı'nın Menşe'i* başlıklı ve üç-beş forma tutan etraflı tedkikleridir. 1919'da basılan *Türk Edebiyatı'nda İlk Mutasavvıflar* adlı kitabı, ona, Fransız, Alman, Macar, Rus ilim adamları arasında haklı bir şöret kazandırmıştır⁸; kendisi de, Avrupa ilim âlemiyle ilk temâsının bu eseriyle başladığını, ondan sonra muhtelif Avrupa ilim mecmualarında neşriyatta bulunduğunu söyler⁹. 1920-21'de *Anadolu'da İslâmîyyet, Türk Edebiyatı'nın Ermeni Edebiyatı Üzerindeki Te'sirleri* başlıklı mühim makâleleri, ilk iki cildini bastıracağı *Türk Edebiyatı Tarihi* şöretini büsbütün artırdı; kurduğu Türkoloji sâhasının otoritesi olmuştur. İşte bu sebeple, muhtelif ilmî kongralar dolayısıyla ve muhtelif ilim müesseseleri tarafından da'vetle, memleketimizi ve Üniversite'yi onun temsil ettiğini görürüz:

1923'de, Paris'teki Dinler Tarihi Kongrası'na, memleketimiz nâmına Prof. Fuad Köprülü, *Bektâşlık'in Menşe'leri* ve *Eski Türkler'de Sihri Bir An'ane: Yağmur taşı* adlı araştırmalarıyla iştirâk etti. 1925'de, Rus Ulûm Akademisi'nin ikiyüzüncü senesini kutlama merâsimine, 1926'da, Bakû'da Türkîyât, 1928'de Oxford'da Müsteşriklar, 1929'da Londra'da Dinler Tarihi, Harkof'ta Müsteşriklar Kongraları'nda hükûmet ve üniversite adına murahhas olarak bulunmuş, bu münâsebetle okuduğu raporlar, kongra zabıtlarına alınmıştır. 1934'de, Firdevsî'nin doğumunun 1000'inci yıldönümünü kutlama merâsimi dolayısıyla, memleketimizi temsil etmek için Tahran'a gönderilmiştir.

Kendisini tamâmiyle ilme veren, eserleri Doğu ve Batı'da tanınan Prof. Fuad Köprülü'nün, çevresindeki bâzı kimselerin kıskançlıkları yüzünden, bir ara, baremin tatbiki sırasında —yüksek mektep me'zûnu olmadığı ileri sürülerek— yerine Edebiyat Fakültesi Reisliği için bir başkası seçildiğini, Dârü'l-Fünûn Divânı'nca, beşinci derece müderrisliğe indirildiğini görüyoruz; fakat, bir müddet sonra hak yerini bularak, 1933'de Ordinaryus Profesör olmuştur. Devamlı, ciddî çalışmalarının Avrupa üniversiteleri tarafından nasıl takdirle

⁸ Prof. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatı'nda İlk Mutasavvıflar*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, İkinci Basım, Ankara, Üniversite Basımevi, 1966, *Önsöz*, s. xvi-xx.—Nihad Sâmî Banarlı, *Avrupalı Âlimler ve Fuad Köprülü*, *Meydan* mec., nu. 82, 83, 84; 9, 16 ve 22 Ağustos, 1966.

⁹ Kandemir, *ayn. mülâkat*. 1921'den başlayarak, Avrupa'nın muhtelif mecmualarında Fransızca, Almanca birçok makâleleri basılmıştır.

karşılandığını kendisine verilen şu doktorluk pâyeleri, Haberleşme ve Şeref âzâlıkları isbât eder: 1927'de Heidelberg, 1937'de Atina Üniversitesi, fahrî doktorluk pâyesini vermiştir; bu arada 1934'de, Sorbonne Üniversitesi tarafından dâvet edildi. Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşu hakkında Sorbonne'da verdiği üç konferans, 1935'de Paris'te Fransızca olarak basıldı ve 1939 Kasım'ında aynı üniversite tarafından kendisine fahrî doktorluk ünvanı verildi; Prof. Köprülü bu münâsebetle, "Bu, benim ilim hayatımın en değerli mükâfâtı oldu. Sorbonne üstünde Türk Bayrağı dalgalanırken, Üniversite'ye Fransız Reiscumhuru girmişti. Kendilerine, beni, Türk Âlimi diye takdim ettiler. Elimi sıktı, gâyet nâzikâne tebrik etti. Bircümle milletlerarası sahâdaki akisler, takdirler insanı çalışmak, daha büyük işler, daha büyük muvaffakiyyetler yaratmak için âdetâ arakasından iten bir sâtk olur. Dünyanın her tarafında ilmin bir tek ölçüsü, bir tek kantarı vardır; o da, milletlerarası ölçü, milletlerarası kantardır. Bu ölçüye vurulup kıymeti takdir edilmeyen bir eserin, müsâadenizle, ilmî mâhiyeti hakkında hiçbir şey söylenemez ve emîn olunuz ki, yeryüzünün hangi bucağında çıkarsa çıksın, kıymetli bir eser derhâl milletlerarası dünyanın dikkatini üzerinde toplar. Belki, umûmî olmayan lisânlardaki edebiyat eserleri biraz kendilerini geç gösterirler; fakat onların da dikkati celbetmemeleri imkânsızdır" diyor¹⁰.

Yabancı memleketlerin birçok ilim müesseseleri, Prof. Fuad Köprülü'yü Haberleşme ve Şeref âzâlıklarına seçmişlerdir. Sovyet İlimler Akademisi'nin 5 Kasım, 1925 tarihindeki celsesinde Haberleşme âzâlığına seçildiği, kendisine 20 Kasım, 1925 tarihli takdîrkâr mektupla bildirilmiştir. Macar Şark Tedkikleri İlim Cemiyeti'nin Haberleşme âzâlığı'na seçilmesi de bu sıralardadır ve kendisine 10 Ocak, 1926'da haber verilmiş, daha sonra diploma da gönderilmiştir; fakat, Türkiye topraklarının büyük kısmının Sovyet Gürcistanı'na verilmesi hakkında komünist Gürcü bilginlerinin propaganda mâhiyetindeki yazılarına verdiği sert, susturucu cevaplar yüzünden¹¹, 1948'de, Sovyet İlimler Akademisi evvelce verdiği bu âzâlığı geri aldı. 1929'da Çekoslovak Şark Cemiyeti, Alman İmparatorluğu Arkeoloji Enstitüsü, 1939'da Macar İlimler Akademisi Muhâbir âzâ-

¹⁰ Bk., bu yazıdaki not - 1.

¹¹ Prof. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatı'nda İlk Mutasavvıflar*, İkinci Basım, 1966, Önsöz, s. XIX, not - 10.

lığı'na seçildi; 1947'de Amerikan Şark Cemiyeti (American Oriental Society) tarafından Şeref üyeliği verildi. Prof. Fuad Köprülü, Ford vakfının ve Harvard Üniversitesi'nin müşterek programı gereğince ve bu üniversitede Türk tarih ve edebiyatı üzerinde araştırmalarda bulunmak için dâvet edildi; 13 Eylül, 1958-2 Temmuz, 1959 arasında Amerika'da tedkilerde bulunmuş, Harvard'da ve Columbia Üniversitesi'ne bağlı Yakın ve Orta-Şark Dilleri (Near and Middle East Languages) Enstitüsü'nde konferanslar vermiş, yine 1959'da, kendisine, Amerikan Tarih Cemiyeti tarafından şeref üyeliği tevcih olunmuştur. 25 Kasım, 1964'de Ankara'da Macar Sefâreti'nde, yetiştirmiş olduğu ve çoğu üniversite tedris hey'etine mensup talebelerinin de bulunduğu samîmî toplantıda, kendisine Macar Sefiri İmre Kutas vâsıtasıyla, Macar İlimler Akademisi'nin 1939'da tevcih ettiği Haberleşme âzâlığı'nın bu def'a Şeref üyeliği'ne çevrildiğini bildiren diploma verilmiştir. Yine 1964'de, Londra'daki Şark ve Afrika Tedkikleri Mektebi (School of Oriental and African Studies)'nin Heberleşme üyeliği'ne seçildi. Yukarıda verilen bilgiden anlaşılacağı üzere, üç Avrupa üniversitesinden fahri doktora, yabancı sekiz ilim müessesesinden Haberleşme ve Şeref âzâlığı verilmiş, memleketimizde de bir takdir nişânesi olarak İstanbul Üniversite Edebiyat Fakültesi tarafından, 4 Mart, 1939'da, Köprülü'nün tedris hayatının yirmibeşinci yılını doldurması münâsebetiyle bir merâsim tertip edilmiş, eserleri hakkında *Bibliyografya*'lar, doğumunun altmışıncı yılı münâsebetiyle iki *Armağan* basılmıştır (Bk., bu yazımızdaki 13-15'inci notlar).

*

Prof. Fuad Köprülü, 1935'de siyâsî hayata atılarak Kars'tan Millet Vekili seçildi; 1943'e kadar İstanbul ve Ankara üniversitelerindeki hocalıklarını da bırakmayarak siyâsî hizmetlerde bulundu. Türkiye'nin İkinci Cihan Harbi'ne kadarki siyâsetine uygun olarak, Alman ve Japonlar'a karşı açılan savaşa girmemek husûsunda verilen takrire iştirâkle bu fikri, Millet Meclisi'nin gizli celsesinde harâretle müdâfaa etti (23 Şubat, 1945). Türkiye'nin tek parti siyâsetiyle idâre edilemeyeceği alâmetleri belirmişti. Fuad Köprülü, 19 Eylül, 1945 tarihli *Vatan* gazetesinde çıkan *Demokrasi Rûhu* başlıklı makâlesinde totaliter rejimlerin yaşayamayacağı, memleketimizde demokrasi rûhu yaratmak için, siyâsî ve başka sâhalarda yapılması

lâzım gelen şeyler üzerinde durduğundan, bilhassa bu ve daha önceki siyâsî neşriyâtından dolayı C.H.P.'den ihrâc edildi. 1946'da İstanbul'dan Millet Vekili seçilmişti; 7 Ocak, 1946'da aynı fikirde olan üç arkadaşıyla Demokrat Parti'yi kurdu; Partisi, 14 Mayıs, 1950 seçimlerini süpürücü ekseriyetle kazandı. Bunda, Prof. Fuad Köprülü'nün 1945-50 arasında gerek Meclis kürsüsünden serbestçe tenkidlerinin, gerek muhtelif günlük gazetelerde basılan tek parti rejimi aleyhindeki neşriyâtının da mühim te'siri olmuştur.

Prof. Fuad Köprülü, 22 Mayıs, 1950'de Dışişleri Bakanlığı'na seçildi. Yeni hükûmetin dış siyâseti, onun liderliğinde, Türkiye'ye şerefli bir yer kazandırdı. Millet Meclisi'nin 19 Aralık, 1951'deki toplantısında, siyâsetinin dayandığı temelleri bildirmişti: "Sulh ve emniyetin muhâfazası, doğru yoldaki bütün milletlere hürmet, istiklâl ve diğer halkların, memleketlerinin tamâmiyeti... ve bunlara düşman olanlara karşı şiddetli, cesûrâne vaz'iyet almak...". İş başına gelir gelmez, Garb demokrasisine uygun siyâsetiyle Şark'ın başlıca tabyası demek olan Türkiye'nin Atlantik Paktı teşkilâtına alınması için, bu teşkilâta mensup devletlerle siyâsî münâsebetlere girişti. Selefî Necmeddin Sadak tarafından ilk adım atılmıştı; "Amerika'nın Türkiye'ye alâka duyması için acı bir imtihan" diye vasıflandırdığı ve Meclis kürsüsünde kendisinin de müdâfaa ettiği üzere Türkiye'nin Birleşmiş Milletler Askerî Kuvvetleri'ne Kore'de yardımı çok te'sirli olmuştu. 1951 Mayıs'ında Amerika, derhâl, Türkiye'nin Atlantik Paktı teşkilâtına alınmasını tasvip etti; Temmuz'da Büyük Britanya buna râzı oldu ve bu yılın Eylül'ünde, Atlantik Paktı Konseyi, Ottawa'da, Türkiye'nin, Şimâlî Atlantik Paktı Teşkilâtı'na alınması için ittifâkla karâr verdi. Fuad Köprülü'nün bundan sonraki hedefi, Balkan memleketlerinin emniyete alınması için askerî bir teşkilâtın kurulmasıydı; Yunanistan ve Yugoslavya ile devamlı temas ve çalışmaları sonunda, 25 Şubat, 1953'de Üçlü Pakt, Atina'da ilk şeklini aldı ve bu üç devletin Dışişleri Bakanları, 28 Şubat'ta, Ankara'da, beş yıllık ittifâk ve yardım paktını imzâladı; bu arada Türk-Yugoslav ticâret anlaşması da, yine Ankara'da imzâlanmıştır. Köprülü, gelecekteki siyâsetini de zımnen anlatmıştı: İtalya için kapı açıktı.

Köprülü, iktidâra geçtikten iki-üç yıl sonra vaadlerini unutan, programını tatbik etmeyen kendi partisini, ta'kîb ettiği siyâsetten uzaklaştırma husûsundaki gayret ve mücâdelelerden sonra, 5 Temmuz, 1957'de Demokrat Parti'den resmen isti'fâ ile siyâsî fikir ve tenkidlerini

günlük gazetelerde, makâleleri vâsıtasıyla neşretmeğe başladı. Yine 1957'de Hürriyet Partisi'nde de bir müddet çalışmıştır.

Prof. Fuad Köprülü, 27 Ağustos, 1960'da, en sevdiği varlık olan annesi Hatice Hanım'ı kaybetmişti. Bu acı hâdiseden hemen az sonra, en derin ıztıraplar içinde yaşadığı o günlerde, 6-7 Eylül hâdiselerinde suçlu görüldüğü bahânesiyle tevkif ve Yassıada'ya sevk edildi. Bu münâsebetle, Amerika'nın muhtelif üniversitelerine mensup dokuz Profesör'ün, Harvard'dan H.A.R. Gibb, Columbia'dan T. Halasi-Kun, D. R. Rustow, J. Schacht, Utah'dan F. R. Latimer, Washington'dan N. N. Poppe, Michigan'dan J. Steward-Robinson, California'dan A. Tietze, Princeton'dan W. Thomas'ın imzâsıyla, Cemal Gürsel'e —bিরer kopyası Ankara ve İstanbul gazetelerinin hepsine— 14 Ekim, 1960 tarihli bir mektup gönderilmişti. Bunda, “Türk kânunlarının adâleti yerine getireceğinden şüphe etmeyerek, dünya çapında meşhur, doğruluğu inkâr götürmez, devlet idâresinde mâhir ve Türkiye'nin Şimâli Atlantik Paktı Teşkilâtı'na girmesini te'min eden şerefli arkadaşları Prof. Fuad Köprülü hakkında, acele olarak Millî Birlik Komitesi'nin dikkatini çekmek istediklerini” bildirmişlerdir. 1961 Ocak ayı başında, suçlu görülmediğinden serbest bırakıldıysa da, bu dört aylık mevkûfluk, onda, rûhen ve bedenlen sarsıntı yapmamış değildir.

Prof. Fuad Köprülü, 18 Aralık, 1961'de, bâzı arkadaşlarıyla birlikte, Demokrat Parti gibi liberal bir program ta'kîb edecek olan Hür Demokrat Parti'yi resmen kurdu. İsmindeki “Demokrat Parti” kelimesinden dolayı ta'kîbi, levhasının indirilmek istenilmesi, 1962 Mart'ında savcılıkça kapatılmak teşebbüsü, Köprülü'nün ifâdesinin alınması v.b. hâdise ve mücâdeleler, bu partinin teşkilâtını genişletip yaşamasına imkân vermedi. Köprülü'nün, kurduğu Hür Demokrat Parti'nin arması olan Kır-at'ı, Adâlet Partisi teşkilâtının isteği ile, 10 Ekim seçimlerinde bu parti'nin amblemi olarak kullanılmasına 1965 Temmuz'unda izin vermesi, kendisinin sanki artık siyâsî hayattan çekileceğini bildiren bir beyannâmesi idi.

*

XX. Asır Türkiyesi'nin gerek siyâsî, gerek ilmî ve fikrî inkişâfında çok mühim te'siri bulunan Fuad Köprülü, orta boylu ve zayıf, beyaz, siyah saçlı, uzun kirpikli yeşil gözlü, bıyıklı idi. Halk, bilhassa hakîkî münevverler tarafından çok sevilen ve sayılan bir

şahsiyettir. Keskin zekâsı dolayısıyla her çevreye kolaylıkla intibâk eder, çocukla çocuk, büyükle büyük olur, nüktedânlığı, hoş-sohbetliği ile, muhitinde neş'e ve huzûr verici bir hava yaratırdı. Ketûm, insan gücünün üstünde mütehammil ve sabırlıydı; lâyük gördüklerine karşı yardım-severdi. Kimseye muhtaç olmamak endîşesiyle muktesit davranmış, israftan dâimâ kaçınarak mütevâzi' bir hayat sürmüştür. Şahsî ve ilmî haysiyetini hiçbir zaman kendi menfaatlerine fedâ etmeyen Köprülü, Maârif Vekâleti Müsteşarlığı esnâsında vazife icâbı sık-sık İstanbul'a gidip-geldiği hâlde, evim orada diyerek harc-i râh almağı reddetmişti; Dışişleri Bakanı iken, muhtelif Avrupa seyahatleri dolayısıyla almış olduğu tahsisattan artan kısmı, yurda döner-dönmez iâde ettiğinden, birçok kimseler takdirle bahsederdi. Şahsî çıkarlarını millî menfaatlere üstün tutanlar, Devlet hazinesinden faydalanmağı meslek edinenler; ilmi, birtakım riyâkârlıklara, sahtekârlıklara âlet edenler en çok nefret duyduğu, hattâ kin beslediği kimselerdi ve bu gibi şeyleri haber almak husûsunda çok mütecessisti. Bir bakıma çok mütevâzi' olan Fuad Köprülü, bir bakıma çok mağrurdu; samîmiyetine inandıklarından şefkatini, bildiklerini öğretmeğı, rehberliği esirgememiş, fakat *ulemâ-yi rusûm* diye istihzâ ettiği ilim sahtekârlarına karşı dâimâ mağrur, kibirli bir tavır takınmıştır. İlmin, siyâsetin, hattâ san'atın ahlâk zaaflarıyla bağdaşamayacağı kanaatine samîmiyetle bağlı olan vatan-sever Fuad Köprülü'nün hayatı, işte bu yüzden başlangıcından sonuna kadar, âdetâ, memleketimizi içinden kemiren ve gittikçe istilâ sâhasını genişleten mânevî bir düşman orduyuyle bitip-tükenmez mücâdelelerle doludur.

“Bir ilim kitabı alabilmek için ne ferâgatlere, ne fedâkârlıklara katlanmadım. Kendime istediğim gibi bir hüviyyet verebilmek için çok didindim; lâkin, Sorbonne'un üzerine Türk bayrağı çekildiği zaman, bunların hepsini unuttum. Bütün çektiklerim, karşılaştığım bütün müşkiller gözümün önünden silindi. O dakikada bütün dünya gözüme kırmızı bir bayrak şeklinde görünüyordu. Bu benim için hayatımın en büyük mükâfatlarından biri oldu” diyen¹² Prof. Fuad Köprülü, son derece milliyetperverdi; eserlerinde, dâimâ, nasıl eski bir mâziye sâhib olduğumuzu, Türkler'in başka milletler üzerindeki

¹² H.F., *Profesör Fuad Köprülü Paris'ten Döndü*, *Akşam* gazetesi, nu. 7573, 21 Ekim, 1939.

te'sirini, mânevî zenginliklerini aydınlatmıştır. Acı bir vesileyle, onun hayatını ana çizgileriyle canlandırdığımız bu yazımızda, eserleri, ülübu ve husûsiyetleri üzerinde durmağa imkân göremiyoruz. Hepsî başka cephelerden kıymet ifâde eden yazıları hakkındaki bibliyografiler, Batı'da da eşine pek rastlanmayan bu büyük, ciddî ilim adamının, ömrü boyunca yorulmaksızın nasıl çalıştığına dâir kısmen fikir verebilir: Muhtelif sâhadaki neşriyâtının 1913-34'e kadarki sayısı 289, 1912-40 arasındakiler 325'dir¹³. 1950'de tertipedilen bibliyografyada 1304 yazısı tesbit edilmiştir¹⁴. 1912-1950 yılları

¹³ Şerif Hulûsî Sayman, *O. Prof. Dr. Fuad Köprülü'nün Yazıları İçin Bir Bibliyografya, 1913-1934*, İst., Burhâneddin Matbaası, 1935. —Ayn. müellif, *O. Profesör Dr. Fuad Köprülü'nün Yazıları İçin Bir Bibliyografya, 1912-1940*, İst., Muallim Ahmed Hâlid Kitabevi, 1940.

¹⁴ *Türk Dili ve Tarihi Hakkında Araştırmalar*—1., Doğumunun 60. yıldönümünü kutlamak için Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu tarafından çıkarılmıştır. Toplayanlar: H. Eren — T. Halasi-Kun, Türk Tarih Kurumu Yayınları'ndan, VII. Seri, Sayı : 20, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1950.

Samî Özerdim, bu *Armağan'daki, F. Köprülü'nün Yazıları: 1908 - 1950* başlıklı araştırmasında bulunan eksiklerden bâzılarını tesbit etmiş ve bunları not hâlinde Türk Tarih Kurumu'na vermiştir. Bu notları aynen neşr ve kendisine teşekkür ediyoruz :

Tekâzâ-yi, Hayâl, Musavver Muhit, nu. 1, 22, 16 Mart, 1909, s. 34 (Şiir). —*Hicret Türküleri, Türk Duygusu*, nu. 3, 23 Mayıs, 1913, s. 30 (Şiir).—*Edîb ve Mütefekkîr Ziyâretlerine Zeyl: Münşî-i zarâfet-mu'tâd Süleyman Nazîf Beyefendi'ye, Vakit*, 6 Şubat, 1918, s. 2. —*Âzerî Edebiyatı Tarihi, Türk Dünyası*, nu. 1., 6 Eylül, 1919 [Bu sayı görülemedi. Bu sayıda başlayacağı 5 Eylül günkü gazetede bildiriliyor]; nu. 2, 3, 4; 19, 20 ve 23 Eylül, nu. 5, 6; 22 ve 23 Ekim [Tamamlanmış olmalıdır. Gördüğümüz 2-93'üncü sayılarda başka tefrika yoktur.], s. 2 [Gazetenin *edebî ilâve*'lerinde de yazıları bulunduğu anlaşılıyor. Bu *ilâve*'leri görmedik. Ancak, 27 Ağustos tarihli gazetede, 1 Eylül'de çıkacak gazetede yazısı bulunduğu; 3 Eylül gününe âit nüshada 4 Eylül'de verilecek *ilâve*'de Bâkî hakkında bir incelemesi bulunacağı bildiriliyor. 12 ve 19 Eylül'de çıkacak *ilâve*'lerde neler bulunacağı kaydedilmemiştir. 24 Eylül ve 1 Ekim günkü gazetelerde 25 Eylül ve 2 Ekim'de verilecek *ilâve*'de yazısı bulunduğu bildirilmiştir. 10 Ekim tarihinde çıkacak *ilâve*'de neler bulunacağı bildirilmemiş, bundan sonraki sayılarda *ilâve*'den söz edilmemiştir]. —*Cumhuriyet Arması Münâsebetiyle: Türk Tarih Encümeni'nden Bir Sual, Akşam*, 30 Kasım, 1925, s. 2 [Amasyalı Husâmeddin (Yazar)'in 5 ve 21 Kasım tarihli gazetede cevapları çıkmıştır]. —*Nîr 'Alî-Şîr Nevâ'i* —*Doğumunun 500'üncü yıldönümü münâsebetiyle, Yeni Ses*, 25 Haziran, 1926, s. 3. —*Asrîlik ve Vatanperverlik, Yeni Ses*, 9 Eylül, 1926, s. 2. —*Millî Lisân ve Ehemmiyeti, Yeni Ses*, 16 Eylül, 1926, s. 2. —*Milliyet ve İlim, Yeni Ses*, 23 Eylül, 1926, s. 2. —*Müneverlerin Vazîfesi, Yılmaz*, 15 Ocak, 1931, s. 4.—*Okumak İhtiyâcı, Mekteb*, nu. 11, 7 Mart, 1932, s. 1-2. —*Orta zaman Türk Hukuk Müesseseleri, Kurun*, 24 ve 25 Eylül, 1937, s. 2

arasındaki yalnız ilmi yazılarını içine alan bibliyografyada 406 eseri mevcuttur¹⁵ ve bahsettiğimiz bu bibliyografyalarda, kaydedil-

[*Belleten*, c. II., nu. 5 ile, ikinci *Türk Tarih Kongresi*'nda çıkan yazının eksik yayını] —*Sinân'ın Monografisi, Yücel*, c. VII., nu. 39, Mayıs, s. 96 [1937'de yayınlanan *Sinan, Hayatı, Eseri*'nden]. —*Partimiz ve İdeolojimiz, Tan*, 30 Mayıs, 1939, s. 5. —*Yıldönümünde Düşünceler: Türk Milleti'nin Birlik Manzarası, Cumhuriyet*, 10 Kasım, 1941, s. 3. **ANKETLERE CEVAPLAR, KONUŞMALAR: Mülkiyyet-i edebîye hakkındaki fikirleri, Dergâh, c. IV., nu. 42, 5 Ocak, 1923, s. 90. — *Bir Mülâkat: Türk Tarihi Nereden Başlar, Millî Mec.*, nu. 31, 15 Şubat, 1925, s. 498-99. — *Âhiret'e İnanır mısınız? Köprülüzâde Fuad Bey: Ben istikbâl ile alâkadâr değilim, Resimli Ay*, c. IV., nu. 31/1, Mart, 1927, s. 43. — *Akademi Mes'alesi Hakkında Anketimiz, Hayat*, c. II., nu. 48, 27 Ekim, 1927, s. 6 (426). — *İntihâl Dedikodusu Etrâfında, Meş'ale*, nu., 2, 15 Temmuz, 1928, s. 3. — *Fikret Âdil, Edebî Mülâkatlar-11., Köprülüzâde ile ve Edebiyat Günü, Cumhuriyet*, 3 Kasım, 1928, s. 4. — *Müderislik, Siyâset-Köprülüzâde Fuad Bey Ne Fikirde, Cumhuriyet*, 16 Ekim, 1930 [Ayrıca, bu gazetenin 19, 20, 21 Ekim, 7 Kasım tarihli sayılarına bakınız]. — *Matbû'ât Kânûnu Nasıl Olmalı— Köprülüzâde Fuad Bey'in Fikirleri, Yeni Gün*, 11 Temmuz, 1931, s. 1, 2. — *Nedim Heykeli Yayılmalı mı - Köprülüzâde Fuad. . . Beyler'in Fikirleri, Yeni Gün*, 19 Ağustos, 1931, s. 1. II. — *Köprülüzâde'ye Göre Dil İnkulâbında Tekâmül İddi'ası, Vakıf*, 15 Ekim, 1932, s. 1, 9. — *Dil Anketi-Dil Anketimize Köprülüzâde Fuad Bey Ne Diyor, Milliyet*, 28 Mart, 1933, s. 1, 5. — *Türk Fransız Dostluğu-Fuad Köprülü ile Paris'te Bir Konuşma, Kurun*, 15 Haziran, 1935, s. 3. — *Kandemir, Fuad Köprülü Yeni Gün'e Anlatıyor*, c. VII., nu. 160, 1 Nisan, 1936, s. 18, 21. — *Abdülhak Hâmid, Varlık*, c. IV., nu. 92, 1 Mayıs, 1936, s. 305 (İhtisaslar). — *Millî Bir Edebiyat Yaratabilir miyiz* [Nusrat Safâ Coşkun'un bu isimli kitabında (İst., İnkılap Kitabevi, 4), *Köprülü'nün cevâbı*]. — *Harf İnkulâbı Bayramı, Cumhuriyet*, 10 Ağustos, 1938, s. 9. — *Hasan Bedreddin Ülgen, Fuad Köprülü-Yarın yirmibeş senelik çalışması tesbit edilecek olan Profesör'le kısa mülâkat, Vakıf*, 3 Mart, 1939, s. 3. — *Hikmet Feridun (Es), Sorbon Üniversitesi'ne Türk Bayrağını Çektiren Adam-Fuad Köprülü, Yedigün*, c. XII., nu. 352, 5 Aralık, 1939, s. 10-11, 27. — *Servet-i Fünûncular Anlatıyor, Servet-i Fünûn Mec.*, c. XXXVII., nu. 2275, 28 Mart, 1940, s. 300 (Mektup). — *Ahmed İhsan ve Servet-i Fünûn - Neler Dediler, Servet-i Fünûn*, c. XCIII., nu. 2421, 14 Ocak, 1943, s. 110 [Önceki yazının ayıdır]. — *Edebî Anketimiz: Konuşan, Şinâsi Özdenoğlu, Prof. Dr. Fuad Köprülü'nün Cevâbı, Varlık*, c. XIV., nu. 242, 1 Ağustos, 1943, s. 25-7 [Şinâsi Özdenoğlu, *Edebiyatımızın Beş Ana Mes'alesi, İst. İnkılap Kitabevi*, 1949, s. 68-71]. Not. Fuad Köprülü'nün çeşitli ilmi ve terbiyevî mevzûlar üzerinde demeçleri, politika konuşmaları vardır. Prof. Yûsuf Özer'le münâkaşaları için *Cumhuriyet* ve *Milliyet'in* Nisan ve Mayıs sayılarına, yine *Milliyet'in* 1928 yılı Ağustos, Eylül sayılarına bakılmalıdır. Karşılıklı münâkaşalarda gazetelere akseden haber ve demeçler, bibliyografimizin dışında kalmıştır. — *Fuad Köprülü'nün Yazıları* başlıklı bibliyografyamızın (1950), 167'nci sayfasında, 8'inci satırda verilen *Hyâbân-ı Elem* adlı şiir (*Servet-i Fünûn*, c. XLII., s. 510), başka bir Mehmed Fuad'a âit olmalıdır. Dergide yayınlandığında, altındaki imzâ sâdece, Mehmed Fuad'dır.**

¹⁵ 60. *Doğum Yılı Münâsebetiyle Fuad Köprülü Armağanı (Mélanges Fuad Köprülü)*, Dil ve Tarih, Coğrafya Fakültesi tarafından neşredilmiştir; İst., Osman Yalçın

meyen yazıları da bulunduğunu söyleyebiliriz. Mevzularını tam bir vuzuhla kavrayan ve ifâde eden, ciddiyetiyle birlikte sürükleyici ve câzip bir üslûba sâhip bu mümtaz şahsiyyetin — msl., *İslâm Ansiklopedisi*'ndeki *Çagatay Edebiyatı*, *Azerî Edebiyatı*, *Arúz*, *Bayrak* maddeleri gibi — öyle makâleleri vardır ki, beş-altı formalık ayrı birer eser teşkil edebilir. Prof. Fuad Köprülü, 1950'den sonra da, eskisi kadar çok olmamakla berâber, yine neşriyâta bulunmuştur; ilmî eserlerinin mühim kısmı, daha önce basılan kitaplarının düzeltme ve ilâvelerle ikinci baskılarıdır. Şimdi, yukarıda sözü geçen bibliyografyalarda bulunamayan 950'den sonraki yazılarının listesini veriyoruz :

1. *Dünya Sulhu ve Türkiye'nin Dış Siyâseti*, *American International News Service*, 19 A.A. Buradan naklen *Hürriyet* gazetesi, 20 Ağustos, 1950.
2. *Turkey's Foreign Relations in 1952*, Turkish Information Office, 1952, 19 sayfa (*Dışişleri Bakanı Fuad Köprülü'nün Konuşması*, Aralık, 1951).
3. *1952'de İstanbul'da toplanan xxii. Müsteşirklar Kongresi'nin Açış Nutku*, *İslâm Tedkikleri Enstitüsü Dergisi*, c. I., İst., 1953 ve ayrı basım.
4. *Alcune Osservazioni Interno all'infuenza delle Istituzioni Bizantine sulle Istituzioni Ottomane*, Pubblicazioni Dell'istituto Per L'Oriente, Nr. 50, Roma, 1953, 174 sayfa.
5. *1945'den 1957'ye. . Ne İdi, Ne Oldu? Vatan* gazetesi, 6 Ekim, 1957 (*Yeni Gün gazetesi* tarafından iktibâs edilmiştir).
6. *Programını Unutan Demokrat Parti*, *Vatan*, 10 Ekim, 1957.
7. *Bizde Siyâsi Ahlâk*, *Vatan*, 13 Ekim, 1957.
8. *Demokrat Parti'nin Kapalı Beyân-nâmesi*, *Vatan*, 17 Ekim, 1957.
9. *Seçimlere Gिरerken*, *Vatan*, 21 Ekim, 1957.
10. *1957 Seçimleri*, *Vatan*, 4 Kasım, 1957.
11. *Demokrasi Yolunda*, 1945-1950: I — *Dün, Bugün*, *Vatan*, 12 Kasım, 1957.
12. *Demokrasi Yolunda*, 1945-50: II — *İkinci Dünya Harbi'ne Kadar*, *Vatan*, 14 Kasım, 1957.
13. *Demokrasi Yolunda*, 1945-50: III — *Harb Sonunda Dünya ve Türkiye*, *Vatan*, 17 Kasım, 1957.
14. *Demokrasi Yolunda*, 1945-50: IV — *Türkiye'de Demokrasi*, *Vatan*, 19 Kasım, 1957.
15. *Demokrasi Yolunda*, 1945-50: V — *C.H.P. İçinde İlk Hareketler*, *Vatan*, 21 Kasım, 1957.
16. *Demokrasi Yolunda*, 1945-50: VI — *Dörtlü Taktik*, *Vatan*, 23 Kasım 1957.

Matbaası, 1953. Bu bibliyografya, Prof. Osman Turan tarafından hazırlanmış ve onun imzâsıyla olan *Mukaddime*'ye ek olarak basılmıştır (S. xxv-L.); öncekilerden daha iyi tarafı, aynı araştırmanın Türkçe ve yabancı dildeki neşirlerinin birlikte kaydedilmesidir.

17. *Demokrasi Yolunda*, 1945-50: VII— *Takrîr'in Gurub'ta Müzâkeresi, 4'e Karşı 400 Kişi*, *Vatan*, 25 Kasım, 1957.
18. *Demokrasi Yolunda*, 1945-50: VIII— *Meclis'te Bir Hâdise*, *Vatan*, 27 Kasım, 1957.
19. *Demokrasi Yolunda*, 1945-50: IX— *C.H.P.'den Çıkarılışımız*, *Vatan*, 2 Aralık, 1957.
20. *Demokrasi Yolunda*, 1945-50: X— *Demokrat Parti Kurulana Kadar*, *Vatan*, 4 Aralık, 1957.
21. *Demokrasi Yolunda*, 1945-50: XI— *Demokrat Parti'nin Kuruluşu*, *Vatan*, 6 Aralık, 1957.
22. *Demokrasi Yolunda*, 1945-50: XII— *Demokrat Parti Programı*, *Vatan*, 9 Aralık, 1957.
23. *Demokrasi Yolunda*, 1945-50: XIII— *1946 Seçimleri'ne Kadar*, *Vatan*, 19 Aralık, 1957.
24. *Demokrasi Yolunda*, 1945-50: XIV— *1946 Seçimleri*, *Vatan*, 22 Aralık, 1957.
25. "Amerika'nın Sesi Radyosu Bilgi Ufukları Programı: Tanınmış siyâset ve ilim adamı Prof. Köprülü, istikbâl ve milletlerarası mes'eleler hakkında görüşünü izâh etti", *Dostluk*, c. 1., nu. 10, 17 Nisan, 1957.
26. *Yüz Yıllık Bir Dâvâ: Türkiye'de Hürriyet Mücadeleleri*, *Vatan*, 1 Mayıs, 1958.
27. *Hangisi Üstün: Parti Menfaati mi, Memleket Menfaati mi?* *Vatan*, 19 Mayıs, 1958.
28. *Yeni Zamlar Karşısında: İktisâdî Buhrânın Son Safhaları*, *Vatan*, 17 Haziran, 1958.
29. *Harvard'da Bir Konferans: Türk Milleti'nin Hedefleri*, *Cumhuriyet*, 4 ve 5 Kasım, 1959.
30. *Bir Nutuk Münâsebetiyle*, *Vatan*, 9 Kasım, 1959.
31. *Maârif'imizin Bugünkü Durumu*, *Vatan*, 23 Kasım, 1959.
32. *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, Türk Tarih Kurumu Yayınları'ndan, VIII. Seri. — Sayı 3, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1959, xiv + 124 sayfa [Müellifimizin, *Les Origines de L'Empire Ottoman* (Paris. E.de Boccard, 1935) adlı eserinin tercemesidir. Bu mühim eserin, 1955'de Saray-Bosna'da basılan ve Prof. Nedim Filipoviç'in müellifimiz hakkında mukaddimesini içine alan *Porijsklo Osmanske Carevine* adıyla Sırb-Hırvatça tercemesi de vardır].
33. *Namık Kemal, Renan Müdâfaanâmesi (İslâmiyet ve Maârif)*, Yayınlayan: Ord. Prof. M. Fuad Köprülü, Millî Kültür Yayınları— Dîni Kültür Serisi, Nu.1., Ankara, Güven Matbaası, 1962, 78 sayfa.
34. *Türk Sazşâirleri*, I.— Türk Edebiyatı'nda Âşık Tarzı'nın Menş'e ve Tekâmülü, XVI. ve XVII. Asır Sazşâirleri, Millî Kültür Yayınları, Türk Dili ve Edebiyatı Serisi, Nu. 1., Ankara, Güven Basımevi, 1962, s. 1-182.
35. *Türk Sazşâirleri*, II.— XVII. Asır Sazşâirleri, Millî Kültür Yayınları, Türk Dili ve Edebiyatı Serisi, Nu. 2, Ankara, Güven Basımevi, 1962, s. 183-378.

36. *Türk Şazâirleri*, III.— XVIII. Asır, Millî Kültür Yayınları, Türk Dili ve Edebiyatı Serisi, Nu. 3, Ankara, Güven Basımevi, 1962, s. 379-518.
37. *İslâm Medeniyeti Tarihi*, Prof. Dr. W. Barthold'dan terceme, *Başlangıç'la, İzâh ve Düzeltmeler* kısmı ilâve edilmiştir; *Geniş İzah, Düzeltme ve İlâveler'le*, İkinci Basım, Diyanet İşleri Başkanlığı Neşri, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1963, xxiv+368 sayfa.
38. *Dış Politika Nasıl olmalıdır; Türkiye'nin Siyâsetinde Değişecek Birşey Yoktur* (Beyânât), *Cumhuriyet* gazetesi, 11 Ekim, 1964.
39. *Türk Şazâirleri*, IV.— XIX. Asır Şazâirleri, Millî Kültür Yayınları, Türk Dili ve Edebiyatı Serisi, Nu. 4, Ankara, Güven Basımevi, 1964, s. 519-700.
40. *Demokrasi Yolunda (On the Way to Democracy)*, Tibor Halasi-Kun Neşri, Mouton and Co., London-THE HAGUE - Paris, 1964, xxxii+928 sayfa (Bu kitapta, müellifimizin 1945-50 yılları arasında muhtelif gazetelerde çıkan 283 siyâsî makâlesi toplanmıştır. Amerika, İngiltere üniversitelerinde, Şarkiyât sâhasında çalışan talebelere, Türkiye'nin güzel bir örneği olarak ve fikren gelişmeleri için okutulmakta, tavsiye olunmaktadır)¹⁸.
41. *Orta-Asya Türk Dervişliği Hakkında Notlar, Türkiyât Mecmuası*, c. XIV., 1964, s. 259-62.
42. *Türk Şazâirleri*, V.— XIX. Asır Şazâirleri, Millî Kültür Yayınları, Türk Dili ve Edebiyatı Serisi, Nu. 5, Ankara, Güven Basımevi, 1965, s. 701-826.
43. *Yunus Emre'nin Mezarı, Meydan* mec., nu. 20, Haziran, 1965.
44. *Edebiyat Araştırmaları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları'ndan VII. Seri—Sayı: 47, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1966, xiv+472 sayfa.
45. *Türk Edebiyatı'nda İlk Mutasavvıflar*, İkinci Basım, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1966, xiv+376+16 sayfa.

*

Prof. Dr. Fuad Köprülü, 15 Ekim, 1966 tarihine rastlayan Cuma günü, Ankara'da, saat 18.30-19 arasında, Türk Tarih Kurumu'ndan evine yürüyerek gittiği sırada trafik kazası geçirmiş ve sol bacağı kalçanın biraz altından kırılmıştı. Bu pek de mühim olmamakla beraber, uzun süre alçıda ve yatakta kalması, 1964'de teşhis konulan şeker ve damar sertliği hastalıklarının şiddetlenmesine yol açtığından, 28 Haziran, 1966'da, Salı günü, saat 12.40'da, İstanbul'da Baltali-

¹⁸ Bu eser hakkında bibliyografya makâlesi için bk., B. Lewis, *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, University of London, vol., XXVIII., part-2, 1965, s. 453. — Mihin Eren, *Belleten*, c. xxx, nu. 118, Nisan, 1966.

manı Hastahânesi'nde hayata gözlerini yummuştur¹⁷. Cenâzesi, 1 Temmuz Cuma günü, namazı Bayezid Câmî'î'nde kılındıktan ve İstanbul Üniversitesi'ndeki merâsimden sonra, eller üzerinde, Çenberli-taş'ta Köprülü Mescidi'ne bitişik âile kabristanına nakledilmiştir; bu mescidin hemen penceresi önündeki ilk kabirde —babası Fâ'iz Köprülü ile aynı kabirde— gömülüdür.

Tanrı rahmet eylesin; nûr içinde yatsın!

¹⁷ Hâlerceremesi ve eserleri hakkında kısaca bilgi edinmek için bk., (1) İbnü'l-Emîn Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şâirleri*, c. III., İst., Öztürk Matbaası, 1932, s. 437-440. (2) *Encyclopédie Biyographique de Turquie*, 1930-1933. (3) İbrâhim Alâeddin Gövsa, *Türk Meşhurları*, s. 223. (4) Nihad Sâmî Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, İst., *Yedigün* neşri, s. 361-364. (5) Hocalık hayatının yirmibeşinci yıldönümünün kutlanması münâsebetiyle basılan *broşür.*, İst., 1939. (6) Jean Deny, *Voix de Turquie, Les Nouvelles Littéraires*, nr. 907, 2. Mart, 1940 [Tercemesi için bk., Peyâmî Erman, *Bir Ankete Cevab, Ülkü* mec., c. XVI., nu. 87, Mayıs, 1940, s. 258-60]. (6) *Brockhaus*. (7) *Rus Edebiyatı Ansiklopedisi*. (8) *World Biography*, 1948. (9) *International Who's Who*, 1952. (10) *Current Biography*, c. 14, nu. 6, Haziran, 1953, s. 36-38 (Bu sonuncuda, bilhassa siyâsî hayatı, Dışişleri Bakanlığı sırasındaki çalışmaları ve ta'kip ettiği siyâsete dâir geniş bilgi verilmiştir).